

անդոց մանկտույն . և որպիսի մեծամեծ փնաք իցին այսորիկ՝ թող խորհեցի իւրաքանչիւր ոք . զի մի աստէն երկարեսցուք 'ի բանս 'ի վերայ յայտնեաց :

Դ . Չարիք աստի՝ արհամարհու թիւն կրօնից , և աստուածաշնորհութեան մերժումն : Եւ ո՞չ գիտէ զի պատճառ նախնական այսչափ ազգի ազգի աղանդոց և անկրօնութեանց և անհաւատութեանց են ախտքն այնորիկ :

Ե . Երկուսն յառաջագիմութե յամենայնի , և մանաւանդ աստուածաշնորհութեան . . . Եւ առ այս անշուշտ բազումք ընդդէմ բանս արկցեն ասել՝ եթէ հաւաստիք գործոցն զհակառակն վկայեն , զի ամենայն ազինք Եւրոպայի 'ի զարգացումն գիտութեց որ ըստ օրէ պայծառանան : — Եւ դարեւ այդ այդպէս է . օսկայն զարգացումն այդ նուազ է յոյժ առ համեմատութեամբ գործեացն և դիւրութեանց՝ որովք հո՞ծ և լի է Եւրոպա : . . . Իայց յետ այսչափ ջանից , կարգաւորութեանց , գործեաց և հրնարագիտութեանց առ 'ի զարգացուցանել զամենեւին յիմաստութեան , 'ի կրթել զնոսա 'ի ծանօթութիւն ճշմարտութե , օրպէս սակաւաթիւք են շահեալքն : () Ինչ այլքն ամենեքին գործիցեն . թատերքդ այդորիկ գողանան զուշ և զուրուշ ամենեցուն և յիմարեցուցանեն : () Կողք ամենեցուն նոյն առաքեն զմե՛ 'ի համալսարանս մեծաւ ակնկալութե ուսանելոյ որդւոց իւրեանց , և ծախեն մտադիւր 'ի նոսա զվաստակս քրտանց իւրեանց . այլ նոքա յուշացեալք շրջին 'ի թատերոս , վատնեն զգրաման , և ոչ ինչ ուսեալք՝ յուսահատ մեկնին , և ոմանք անդէն իսկ մեռանին : Համառօտ ասել . եթէ ոք մտադիւր ուշի ուշով մատչի 'ի քննութիւն անցից որ անցանեն 'ի կողմանս Եւրոպայ , տեսանէ յայտ յանդիման՝ զի բազում չարեաց և անհաւորին թշուառութեանց , աղքատութեանց , խռովութեանց , սպանու-

թեանց , անզուականութեանց , ազգի ազգի անօրէնութեանց , անհաւատութեանց , և բազում յոյժ դատապարտութեանց հոգւոյ մայր և սկզբնապատճառ կացեալ է թատրն աշխարհական :

() այս ամենայն ասացեալ 'ի զգուշութիւն մերազնեայ սիրելեաց , սկըսանիմք աւասիկ առաջի առնել նոցա զօրինակս օգտակարացն թատերական բանահիւսութեանց , ցանկալով զի 'ի լաւն հաստատեսցին , 'ի փնասակարացն զգուշացեալք : Եւ է այս գլխաւորացն և իշխանաւորաց տեղեաց տեղեաց պարտք , զի միաձայն հաւանութեամբ դատապարտ արարեալ զփասակարսն , ոչ յանձին կալցեն մոռնանել յազգս մեր զսովորութիւն երեւելոյ կանանց 'ի թատեր , կամ պատանեաց 'ի հանդերձս կանացիս . և այսպէս բարեաց ազգին արդեաց և ապագայից պատճառք լինիցին , և մի փնասուց նոցա և դատապարտութեան : () Եք զմերն զոր պարտն էր մեզ առնել՝ արարաք . այսուհետեւ 'ի խոհականութիւն նոցին առնեմք յանձն , և փնամք ակնկալութեամբ մեծաւ լսել զուղղադատ նոցին ընտրութիւն :

ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՒՆ

Հին և նոր պատկերաւու լազերու վրայ :

Հին ատենը պսակը կամ թագը՝ միայն կուռքերու գլուխը կրդնէին հեթանոսները : Պիւնիոս կ'ըսէ թէ առջի պսակ դնողը եղեր է Վիոնիսոս կամ Բաբոս՝ Հնդկաստանի տիրութեն ետքը . ուրիշը կ'ըսէ թէ երբոր Եւրամազդ Տիտանեանց յաղթեց , ինքը դբաւ առջի պսակը : Խոտ կամ ծառ չմնաց որ հեթանոսները անկէ պսակ չլինեն իրենց կուռքերուն՝ կ'ըսէ Տերտուղիանոս . զոր օրինակ Եւրոնոսին պսակն էր թարմ թուզ ու խա-

ղող. Երամազդինը կաղնի կամ դափնի. հերայինը սերկելի տերև. Բաքոսինը խաղողի տերև, խաղող ու բաղդ. Վեմետրեինը ցորենի հասկ. Պղոտոնինը նոճ. հերմեսինը բաղդ, ձիթենի կամ թթենի. ուրիշներուն ալ զանազան պտուղներ ու ծաղկներ. ասկէ ընդհանուր կարծիք մըն էր հեթանոսաց մէջ՝ թէ աս տուն կերուն ամէն մէկը մէյմէկ կուռքերու նուիրած են :

Եսանկ ահա նաև մեր Տրդատ թագաւորը առջի անգամուն փառաւորապէս հռոմէն հայաստան որ եկաւ, ուզեց որ սուրբ Լուսաւորիչը Ենահիտ կուռքին գլուխը ծառի ձիւղերով պսակ մը դնէ. վասն զի Ենահիտ կամ Երտեմիս հայ կուսպաշտներուն գլխաւոր կուռքն էր. բայց սուրբ Լուսաւորիչը աս բանս յանձն չառնելով՝ քրիստոնէութեան լուսոյն պըսակովը զարդարեց մեր ազգը :

Ետքերը սկսան քուրմերն ալ զոհ ընելու ատեն գլուխնին պսակ դնել. անկէ ետքը նաև թագաւորներն ու իշխանները, վերջը ինչուան կուստան սեղանները, սրբազան անօթները, զոհ ընելու կենդանիները, նաւերը և տներուն դռները սկսան պսակել : Ետքը սկսան ողիմպիական խաղերուն մէջ յաղթողներուն գլուխն ալ դափնի կամ ձիթենի ձիւղերով զարդարել, անկէ նաև բանաստեղծները և ուրիշ որ և իցէ երեւելի մարդիկ :

Հռոմայեցւոց մէջ զօրավար մը ինչ տեսակ քաջութիւն որ ընէր պատերազմի մէջ, անոր համեմատ պսակ կուտային իրեն. օրինակի համար, պարսպական կ'ըսուէր ան պսակն որ թշնամեաց պարսպին վրայ առջի ելլողին կը տրուէր. պաշարման պսակ կ'ըսուէր անիկայ որ քաղաքը պաշարմանէ ազատողը կ'առնէր. նաւական կ'ըսուէր ան որ ծովային պատերազմի մէջ յաղթողը կ'առնէր. իսկ քաղաքական պսակ կուտային անոր՝ որ քաղաքը թշնամւոյն ձեռքէն կ'ազատէր. և ասիկայ ամենէն աւելի յարգի պը-

սակն էր :

Որովհետեւ հին ատեն պսակը կուռքերուն պահուած էր, թագաւորները պարզ երիզ մը կը կապէին գլուխնին. ինչպէս նաև Եղեքսանդր ու իր յաջորդները. ետքը կամաց կամաց ան երիզը օսկիով ու ազնիւ քարերով զարդարեցին, և ըսուեցաւ վարսակալ : Եւ վարսակալը նեղ երիզ մըն էր՝ մետաքսէ կամ բրդէ հիւսած. սովորաբար ձերմակ ու պարզ, երբեմն ալ մարգարտէ : Հռոմայեցւոց մէջ Երեզիանոս կայսրը եղաւ առջինը որ գլուխը պըսակ դրաւ կ'ըսեն. անկէ ետքը ամէն կայսերք ալ պսակ կը դնէին : Եւ պսակը կամ վարսակալը գլխուն չորս կողմը կը պատէր, ու ետևի դիէն կը կապուէր. ինչպէս որ Երամազդայ պատկերներուն ու Պտղոմեանց և Եսորոց թագաւորներուն դրամներուն վրայ կը տեսնուի :

Երևելեան թագաւորները հին ատենէն 'ի վեր խոյր կը դնէին գլուխնին. ոմանք ալ ան խոյրին վրայ պսակ կը կապէին, ինչպէս որ հին դրամներու վրայ կը տեսնուի :

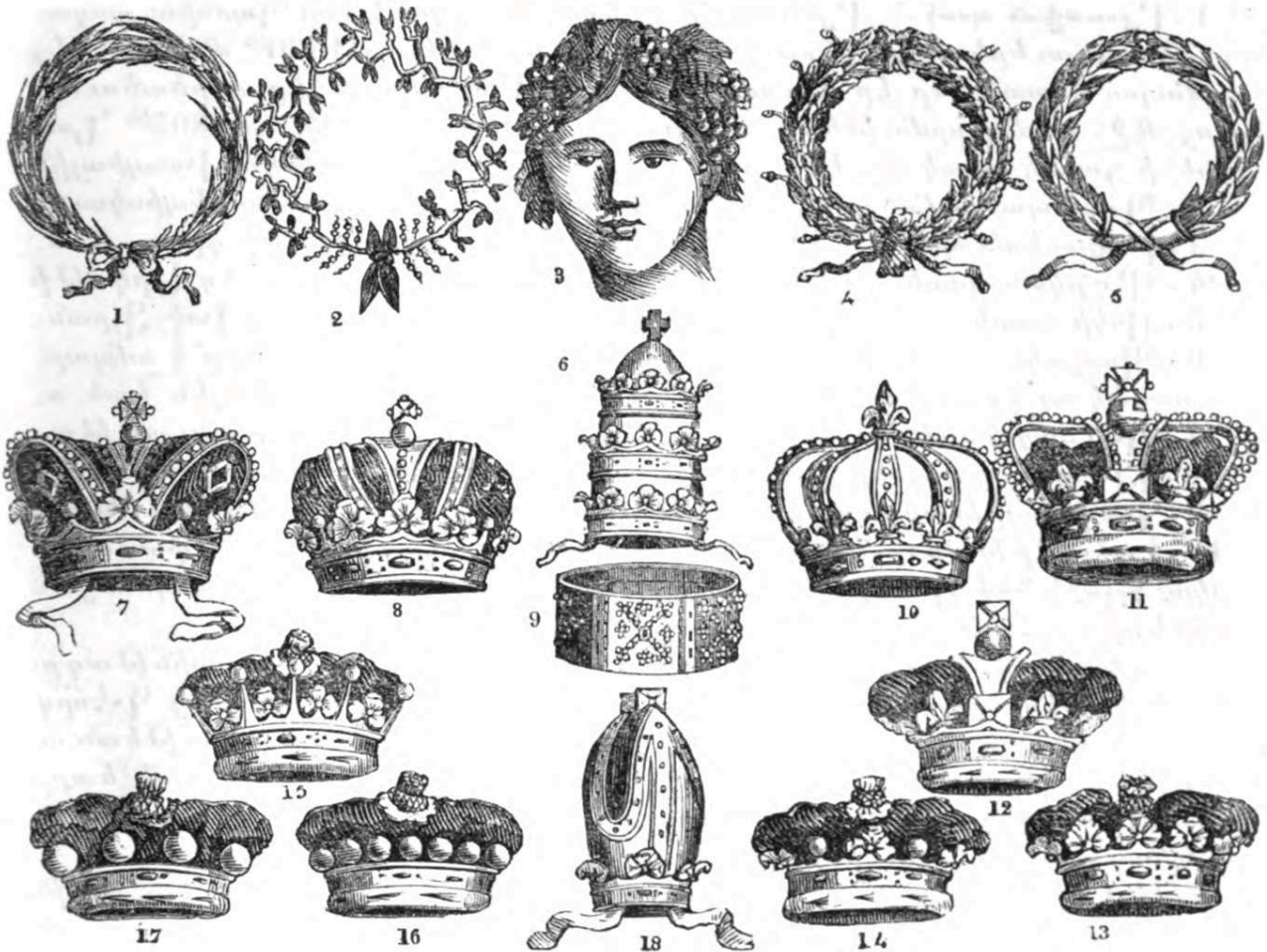
Վասնք հիմակուան պսակներուն ու թագերուն :

Պապական եռապսակ խոյրը թագ մըն է՝ իրեք կարգ պսակով. խոյրին վրայ առաջին պսակ դնողը Որմիզդ պապը կը կարծուի. Սոնիփակիոս Բ երկրորդ պսակը աւելցուց կ'ըսեն, Յովհաննէս ԻԲ երրորդը :

Վայսերական պսակը որ հռոմայ կայսերութեան իյնալէն ետքը հնարուեցաւ՝ տեսակ մը խոյր է, վրան կէս կլոր կամարաձև շրջանակ օսկի. վրան աշխարհք մը, անոր վրան ալ խաչ մը :

Ենգղիայի թագաւորին պսակը չորս խաչով Վալթայի թագին պէս է, մէջտեղն ալ չորս հատ շուշան. վրան չորս վարսակալ կայ, և բոլորին ծայրը պզտի գունտ մը, վրան ալ խաչ :

Վաղղիայի թագաւորին պսակը ու թը շուշանով կլոր շրջանակ մըն էր՝ վեց վարսակալով, վրան ալ բարդ շուշան մը :

Օ՛րհնական պսակներ ու լապեր :

Փորթուպալի , Տանիմարքայի ու Շուետի թագաւորներուն թագերուն վրայ ծաղիկներ կան պզտիկ շքեղանակներով քոցած , ծայրն ալ խաչով գունտ :

Սրան գոց պսակը թագաւորական իշխանութեան նշան ըլլալով , Սենետիկի հասարակապետութեան ատենն ալ դքսին պսակը ան ատեն քոցեցին՝ երբոր Սիպրոսի թագաւորութիւնն ալ իրենց ձեռքը անցաւ : Սոյնպէս ըրին նաեւ Ղենովացիք երբոր Վորսիքային տիրեցին :

Թոսքանայի դքսին պսակին վրայ բաց է , չորս կողմը առուոյտ ձեւացուցած , ու մէջտեղը Փլորենտիայի շուշանը : Սոյնպէս նաեւ Սպանիայի թագաւորին պսակին վրայ խոշոր առուոյտներ կան . վրան գոց է , և վերի

ծայրը խաչով աշխարհք դրուած է :

Սիջին դարու ատեններբոր կալուածական տէրութիւնները շատցան , ազնուականներն ալ իրենց նշաններուն կամ կնիքներուն վրայ սկսան զանազան ձեւերով պսակներ կամ թագեր դնել : Եւ պսակները հինգ տեսակ էին . ա , դքսի պսակ , բոլոր առուոյտ կամ կարոս . բ , մարքեզի պսակ , կէս մը մարգրիտ . գ , կոմսի պսակ , ոսկի շքեղանակի վրայ մարգրիտ . դ , դերակոմսի պսակ , ոսկի շքեղանակ՝ վրան ինը մարգրիտ՝ իրեք իրեքը մէկտեղ . ե , պարոնի պսակ , որ խոյր մըն է՝ վըրան մարգրիտներով ու ոսկի թելերով զարդարած : Բայց ամէն ազգ ալ աս պսակներուն մէջ փոփոխութիւն ըրած է :

Հոս դրուած պատկերին մէջի պը-

սակներն ու թագերը ասոնք են .

1. Լ'բուալէան պատի . — Լ'բուալէի սուէին տասուերկու քուրմերը որ Հռոմուլոս հաստատեալ էր Հռոմայեցւոց մէջ . ասոնց քրմութեան նշանը ցորենի հասկէ պսակ մըն էր :

2. Պսակ պաշարման .

3. Բաքոսեան պսակ .

4. Վիլքեան պսակ .

5. Ոսկի պսակ .

6. Պապական պսակ կամ խոյր , որ եռապսակ ալ կ'ըսուի :

7. Ուլսաց կայսեր թագը :

8. Լ'ստրիայի կայսեր թագը :

9. Վաղղիայի թագաւորին թագը :

10. Երկաթի թագ . — Թէպէտեալ սիկայ երկաթի Խագ կ'ըսուի , բայց զուտ ոսկի է , վրան 22 հատ ազնիւ քարերով ու ծաղկներով զարդարած . միայն ներսի կողմէն երկրթէ շրջանակ մը կայ՝ մէկ մատնաչափ լայնքով տափակ ու բարակ : Թագաւորական թագերուն մէջ ասիկայ ամենէն հռչակաւորը կրնայ ըսուիլ . վասն զի հին աւանդութիւն մը կայ Խալապոլոց մէջ՝ թէ աս թագը մեծն Կոստանդիանոս դրեր է նախ իր գլուխը , և թէ ան մէջի երկրթէ շրջանակը Վրիստոսի տեառն մերոյ բեւեռներուն մէկն է : Լ'բաւնիս վրայ 1687^ն ատենները մեծ վէճ ելաւ , բայց անով աւանդութիւնը աւելի հաստատուեցաւ . ուստի հիմա ոչ ոք կը տարակուսի ան երկրթին Վրիստոսի բեւեռներէն մէկն ըլլալուն վրայ . և թագը իբրեւ մասունք պահուած է Սիլանի մօտ Սոնցա քաղաքին եկեղեցին՝ առանձին մատրան մէջ , որ կ'ըսուի Սոնգոն «բոյ Բեւեռ» . ու տարին մէյմը սեպտեմբերին մէջ թափօրով կը պարտցընեն : Հին ատենը Վերմանիայի կայսերք երբոր Խալիայի ալ տիրեցին , աս թագով կը պսակուէին Խալիայի թագաւոր . ինչպէս որ Լ'բուիսկրանա քաղաքը արծրթէ թագը կ'առնուին իբրեւ Վերմանիայի թագաւոր , և Հռոմ ոսկի պսակ կը դնէին իբրեւ հռոմէական կայսր : Լ'սոնց մէջ վեր-

ջինն որ երկրթէ թագը դրաւ գլուխը՝ եղաւ Կարոլոս Ե . որ Պոլոնիա քաղաքը պսակուեցաւ 1530^ն մեծ հանդէսով : Լ'նկէ ետքը չէր գործածուած աս թագը , ինչուան որ 1805^ն Կափուէն Պոնափաութէն Խալիային տիրած ատենը՝ Սիլանի եպիսկոպոսին ձեռքովը իր գլուխը դրաւ . և անոր յիշատակ՝ հաստատեց Երկաթի թագին ասպետութիւնը : Իսկ Ֆրանչիսկոս Ա Լ'ստրիոյ կայսրը՝ Լոմպարտիոյ և Սիլեանոյ տիրելէն ետեւ որոշեց որ իր յաջորդներն ալ ան թագով պսակուին . ինչպէս որ իր որդին ալ Ֆերտինանտոս Ա հիմակուան վէհափառ կայսրը 1839^ն փառաւոր հանդէսով նոյն թագով պսակուեցաւ Սիլան :

11. Լ'նգղիայի թագաւորին թագը՝ Հոս դրուածը Լ'նգղիացւոց Վիորդ Դ թագաւորին թագադրութեան աւտենը գլուխը դրածն է : Իրմէ ետքը նստած թագաւորները իրենց թագին ձեւերը քիչ մը փոփոխեցին :

12. Ուէլս կամ Վալլէս նահանգին իշխանին թագը :

13. Վքսի թագ .

14. Սարքեզի թագ .

15. Կոմի թագ .

16. Վերակոմի թագ .

17. Պարոնի թագ .

18. Խալին արքեպիսկոպոսի խոյր՝ հասարակ եպիսկոպոսական խոյրն ալ ասկէ տարբերութիւն չունի . միայն ելակի տերեւները չկան վրան : — Սեր ազգին եպիսկոպոսներուն և հայրապետներուն դրածն ալ հիմա գրեթէ աս ձեւովն է . բայց կ'երեւնայ թէ Վիլիկեցւոց ատենը մտած է մեր մէջ աս ձեւով թագ գործածելը . վասն զի անկէ առաջ պատմութեանց մէջ կաթուղիկոսներուն գլուխը դրածը ոչ անունով կը յիշուի , որ Հռոմաց եպիսկոպոսներուն քօղին նման կը հասկըցուի : Իսկ 1140^ն ատենները Լ'նոյվկենտիոս Բ պապը ուրիշ ընծաներու հետ խոյր ալ խրկեց Վրիգոր կաթուղիկոսին՝ Շնորհաւոյն եղօրը . նմա-

Լ'նգղիայի
մէջ :

նապէս 1181^{էն} Վ ուկիոս Գ կամ Վ ու-
սիոս պապը խոր խորհեց Ղարիբոր Տղայ
կաթուղիկոսին : Սխիթար Ղաօ առ
խոյրը Լաֆ ալ կ'անուանէ :

Բ Ա Ր Ո Յ Ա Կ Ա Ն

ԽԱՆԱՅԻ ԽՕՍՔԵՐ ՈՒ ԶՈՒՄՐՃԱԼԻ ԴԻՊՈՒԱԾՆԵՐ

Պարտքը ինչուան էրք պարտք է :

ՍԱՐԴՈՒՆ մէկը ձի մը գնելու կ'ըլ-
լայ, քսանըհինգ ոսկի կ'ուզէն : Լ ա-
է, կ'ըսէ ձիուն տիրոջը . տասնըհին-
գը կանխիկ կուտամ, մնացածը պարտ-
քըս ըլլայ հրամանքիդ : Ձիուն տէրը
կը հաւանի . քանի մը օրէն կ'երթայ
մնացած տասը ոսկին առնելու : “ Ըն-
ատ չեղաւ, կ'ըսէ ձին գնողը . խօսքեր-
նուս վրայ կենանք . ես ինչ ըսի քե-
զի . մնացածը պարտքս ըլլայ ըսի .
հիմա վճարեմ նէ ինչպէս պարտքս
կրնայ ըլլալ ” :

Սխիթարիչ չարեայ :

Ի՛ր պատիւը գիտցող մարդուն մէկը
տրտում տխուր կ'երթայ եղեր փողո-
ցէն . մէկը դիմացը կ'ելէ, ինչ ունիս
բարեկամ կ'ըսէ . պատասխան կուտայ
մէկալը թէ “ Պարտք ունիմ, ստակ
չունիմ որ վճարեմ ” : — “ Լ՛՛՛ կ'ըսէ
մէկալը, ան ալ թող պարտքընտէրդ
մտմտա ” :

Խաբէլ ուղղին խաբուիլը պարտքալի է :

ԼՂՈՒԻՍԸ հաւնոցի մը հաւերը
բարձր տեղ մը թառած կը տեսնէ,
կընայի որ սուտումնաւ խօսքերով ա-
նոնց քովը մօտենայ : “ Զեզի մեծ ա-
ւետիս ունիմ տալու կ'ըսէ . բոլոր
կենդանիները մեծ ժողովք մը ըրին,
որոշեցին որ մէջերնին ասկէ ետքը սէր
ու խաղաղութիւն ըլլայ . եկէք մենք
ալ հաշտուինք իրարու հետ ու ասկէ

ետեւ եղբոր պէս ապրինք ” : Լքաղա-
ղը աղուէսէն բարակամիտ, վեր-կ'ել-
լէ կը շտկուի ու մէյմը չորս դին կը
նայի : — “ Ի՛նչ նայեցար, կ'ըսէ ա-
ղուէսը ” : — Ի՛նչ պիտի նայիմ, կ'ը-
սէ աքաղաղը . ահա երկու հատ շուն
գէպ 'ի հոս կուգան ” : Լղուէսը առ
լսելուն պէս՝ կը ձգէ կը փախչի : “ Լ՛՛՛
կ'ըսէ աքաղաղը, ո՛ւր բարեւ . սէր ու
խաղաղութիւն չըրին կենդանիները ” :
Լղուէսը վաղելու ժամանակը պա-
տասխանը կուտայ թէ “ Լ՛տ չները
կարծեմ դեռ չեն իմացած ” :

ԼՂԻՆ լառ-միտ խոսարհութիւն չէ :

ԶԱՓԱԻՈՐ բան սորված երիտա-
սարդ մը ուսումնական ժողովի մը
մէջ գտնուելով՝ ամենեւին բան մը չխօ-
սիր : Հայրը կը հարցընէ ասոր առան-
ձին, ինչո՞ւ համար մէկ քանի բան ալ
դուն չխօսեցար որ անուն ընէիր կ'ը-
սէ : Պատասխան կուտայ երիտասար-
դը, “ Լ ախցայ կ'ըսէ, որ չըլլայ թէ
յանկարծ ելլեն՝ չգիտցած բանս ալ
հարցընեն ” :

ԼՂԻԵՂԾ քաղաքաւարութիւն :

ԼՈՒԴՈՎԻԿՈՍ ԺԴ Վաղղիոյ թա-
գաւորը ոտանաւոր մը շարադրած
ըլլալով Պուլալոյ բանաստեղծին կը
ցուցընէ, “ Ի՛նչպէս է աս գրուածքս ”,
կ'ըսէ : Պուլալոյ կը կարգայ ոտանա-
ւորն ու “ Տէր արքայ, կ'ըսէ, բան
չկայ որ անկարելի ըլլայ հրամանոցդ .
ուզեր էք գէշ ոտանաւոր շինել, յա-
ջողեր է ” :

ԼՂԱՆ Բարեկամութեան :

ՍԱՐԴՈՒՆ մէկը կ'ըսէ եղեր . “ Լքը
կու հոգւոյ բարեկամութենէն ետ
կեցեր եմ, մէյմէկ պատճառով . վասն
զի մէկը ոչ երբէք իր վրայ բան մը
ղուրցած էր ինծի . մէկալն ալ իմ վրաս
ոչ երբէք բան մը ըսած էր ինծի ” :